

דבר הדג

מה נוסח של תפילה יאה לענייני?

אוי ציפורך לאן נתקענו
ימים קשים או תאמרי במלעיל
ימים קשים

יונה וולך, מתוך "אויזי"

והיתה הזעקה הזו רעש לבן מתגבר באזני כלאדם באשר הוא עוסק ביומו ומתקין ערבו.

מלאכת החיים – תיקוני רחשים, כיווני משימים-אנושיים, בדיקות תדרים – זו הולכת ונשכחת מנפשנו וראשונו עוד דואב בגין פוליטיקות גדולות. עת לחדול. עלינו לענות בקריאה. אך ישאל עצמו אדם מה לה לקריאתו, אם רמה היא כזעקתו של יונה במעי הדג, וכמוה חלושה; שהרי יביט במוספים השונים – הן על כל קריאה יפסח האדם אוחז הסלולר, ולו זכתה לפולמוס חולף הרי זה משום היותה גרוטסקה, גרוטסקה שהפכה לאמת יכחה.

ימים רעים באים עלינו. שנות שפל עלולות / לבוא עלינו תכף / ומיד. / / אבל תסלח לי אדוני, אני מביט למלחמה הזו / אישון באישון. באיזו זכות ו/או חוצפה / אתה מנסה לשכנע אותי / שהיא נעדרת?

הו, ארץ אוכלת חושביה, מאה ועשרים ריבונים בתוכה עושים ידיהם לקחת מן החינוך ומן התרבות ומן החינוך לתרבות; עוורים, לא יראו התרחשות נוכחית, מקצתם האור הלבן בעיניהם (מקריין נוסטלגיה) יסמאם מראות מעשה הידים, ומקצתם בזדון יעשו הפגמות. על איש לשאול עצמו האם זכותו לשיר כעת?

אוטין מופגן שמנגד הפך למותר הדוניסטי. עלינו לדרוש בשלומה: יותר מקרקור הטוקן, השירה היא טוקן, יותר מן האשה בלאקה, היא לאקה, הופכת את הבלתי נראה לנראת ונטמעת לאיטה בתוכו; ולמרות הכל אומר - איננה מורכבת מן החיצון - לראייה הטוקן, לראייה לאקה; היא הבלתי נראית והופכת את הדבר לנראה - ושירתנו, מר סטיבנס, את מה היא מממשת כעת?

*

תוכן:

שירה

2	אמריקה	אלן גינסברג
9	רק מי שאינו פוחד; מדריך למיסד עיר 2; אחרי הספירה; אלכסנדריה	סיון בסקין
14	אשה מזרחית	מירי שחם
18	שירה לילית; התמוססות; בת אורן	רונן אלטמן
22	[קול ענות המריבה]	יאיר אלדן

רשימות

5	אני היא אמריקה – על תרגום 'אמריקה'	תומר ליכטש
15	הטבעת בבטן המלה – על 'הזר ואשת חול' לשרון אס	עמר אורי

אלן גינסברג

אמריקה

אמריקה נתתי לך הכל ועכשו אני כלום.
אמריקה שני דולר עשרימושבט סנט 17 בינואר 1956.
אני לא סובל את דעתי האישית.
אמריקה מתי נסים את המלחמה האנושית?
לכי תזדוני עם פצצת האטום שלך.
אני לא מרגיש טוב אל תפריעי לי.
אני לא אכתב את השיר שלי עד שאהיה במצב רוח נכון.
אמריקה מתי תהיי את מלאכית?
מתי תפשטי את בגדיך?
מתי תביטי על עצמך דרך הקבר?
מתי תהיי ראוייה למליון הטרוצקיסטים שלך?
אמריקה למה ספריותיך מלאות דמעות?
אמריקה מתי תשלחי את הביצים שלך להודו?
נשבר לי מהדרישות המטורפות שלך.
מתי אוכל להכנס לסופרמרקט ולקנות כל מה שאני צריך תמורת מראי היפה?
אמריקה אחרי הכל את ואני משלמים לא העולם הבא.
המנגנון שלך גדול מדי בשבילי.
גרמת לי לרצות להיות קדוש.
חיבת להיות דרך אחרת לישוב את המחלקת הזו.
בורזו בטנג'יר אני לא חושב שהוא יחזור זה מבשרעות.
האם את מבשרת רעות או שזהו סוג של מתיחה?
אני מנסה להגיע לנקודה.
אני מסרב לוותר על הכפזיות שלי.
אמריקה תפסיקי לדחף אני יודע מה אני עושה.
אמריקה תפרחות השזיף נושרות.
חדשים לא קראתי עתון, כל יום משהו נשפט על רצח.
אמריקה אני מזדהה עם הסינדיקליסטים.
אמריקה בשהייתי ילד הייתי קומוניסט ואני לא מצטער.
אני מעשן מריחואנה בכל הזדמנות.
אני יושב בביתי ימים ללא סוף ומביט בורדים שבארוץ.
בשאני הולך לצ'ינטאון אני משתכר ואף פעם לא מזדוץ.
הגעתי להחלטה יהיו צרות.

היית צריכה לראות אותי קורא את מארקס.
הפסיכואנליטיקן שלי חושב שאני בסדר גמור.
אני לא אומר את תפלת האלהים.
יש לי חזיונות מיסטיים ורשמים קוסמיים.
אמריקה עדין לא אמרתי לך מה עשית לדוד מקס כשהגיע מרוסיה.

אני פונה אליך.
את מתכונת לתת לטיים מגאזין לנהל לך את חיי הרגש?
אני מכור לטיים מגאזין.
אני קורא בו כל שבוע.
בכל פעם שאני חומק מעבר לפנת חנות ממתיקים השוער שלו מביט בי.
אני קורא אותו במרתף הספרייה הצבורית של ברקלי.
הוא תמיד מדבר אלי על אחריות. אנשי העסקים רציניים. מפיקי הסרטים רציניים. כלם רציניים מלבדי.
מתחור לי שאני היא אמריקה.
אני שוב מדבר אל עצמי.

אסיה מתקוממת נגדי.
אין לי שמץ של סבוי.
כדאי שאקח בחשבון את משאבי הלאומיים.
משאבי הלאומיים מרובים משני גוינים של מריחואנה מליוני אברי מין ספרות פרטית בלתי פרסומית
שעושה 1400 מייל לשעה ועשרים וחמשה אלף מוסדות לחולי-נפש.
אני לא מדבר על בתי הכלא שלי לא על מיליוני המקפחים החיים בעצבים שלי תחת אורן של חמש
מאות שמשות.
בטלתי את בתי הזונות של צרפת, טנגיר היא הבאה בתור.
השאיפה שלי היא להיות נשיא למרות העבדה שאני קתולי.

אמריקה איך אכתב תפלות קדש במצב הרוח המטפש שלך?
אני אמשיך כמו הנרי פורד הסטרופות שלי אינדיבידואליות כמו האוטומובילים שלו מה גם שכל אחת
מהן מין שונה.

אמריקה אני אמכר לך סטרופות ב-\$2500 החתיכה פחות \$500 על הסטרופה הישנה שלך
אמריקה שחררי את טום מוני
אמריקה הצילי את נאמני ספרד
אמריקה אסור שסאקו וואנזטי ימותו
אמריקה אני נערי סקוטסבורו.

אמריקה כשהייתי בן שבע מאמא לקחה אותי למפגש של התא הקומוניסטי הם מכרו לנו חמץ תמורת
כרטיס הכרטיס בפרוטה והנאומים חפשיים כלם היו מלאכיים והזדהו עם הפועלים הכל היה
נכון כלכך אין לך משג כמה טובה היתה המפלגה ב-1835 סקוט גרינג היה זקן ומפאָר מענטש
אמתי אמא בלור בת הנצח של שובתי המשי גרמה לי לבכות פעם ראיתי את ישראל אמטר
נואם בפשטות. בטח כלם היו מרגלים.

אמריקה את לא באמת רוצה ללכת למלחמה.
אמריקה זה הרוסים הרעים האלה.
הרוסים האלה הרוסים האלה והסינים האלה. והרוסים האלה.
הרוסיה רוצה לאכל אותנו חיים. הרוסיה משגעת כח. היא רוצה לקחת את המכוניות שלנו מהמוסכים.
שלה רוצה לתפש שיקגו. שלה צריכה כתב-עת אדם לספרות. שלה רוצה את מפעלי המכוניות שלנו
בסיביר. שלו בירוקרטיה גדול מנהל תחנות דלק שלנו.
זה לא טובה. אחת. שלו עושה אינדיאנים לומד קורא. שלו צריך כושים גדולים ושחורים. האא. שלה
עושה כלם לעבוד ששעשרה שעות כל יום. הצילו.
אמריקה זה רציני למדי.
אמריקה זה הרשם שאני מקבל כשאני צופה בטלביזיה.
אמריקה זה נכון?
כדאי שאתחיל בעבודה מיד.
נכון שאני לא מעניין להצטרף לצבא או להפך דיקטים במפעלים לחלקימדיקים, ממילא אני קצרואי
ופסיכופת.
אמריקה אני שם את הכתף ההומוסקסואלית שלי אל הגלגל.

(ברקלי, 17 בינואר, 1956)

מאנגלית: תומר ליכטש

אני היא אמריקה

הערות על "אמריקה" לאלן גינסברג

תומר ליכטש

In the beginning all the world was America.

(John Locke)

יותר משירתה של תקופה, יותר מזעקתו של דור, "אמריקה" היא מניפסט האדם החופשי כפי שמציג אותו אלן גינסברג, תוך ניהול דושיח מונולוגי (זהו צד המונולוג הגינסברגי כמובן) עם לא פחות ולא יותר מאשר ארצות הברית של אמריקה, במעין "פסגת הדברות" נייטרלית שכונסה על ידו כבר בהטחת האשמה הראשונה (אמריקה נתתי לך הפ' לנעכשו איני קלום; הנימה הגינסברגית הופכת כמעט משפטית), בה גורר גינסברג את אמריקה, פשוטה כמשמעה, מחוסרת מנוחות של ולו אחד מחמישים נציגי המדינות, כאשר היא לבדה, במובנה הרחב, נוכחת מולו ברוחו – או אז מקיים גינסברג דושיח מניפסטי עם הוויית המעצמה ואפשר לנסח זאת כך: גינסברג מנהל דושיח עם חלקי-הווייתו שלו המזוהים דרך המלה "אמריקה"; "אמריקה" היא חקירת-עצמו של גינסברג, על פטריוטיותו, חירותו כאדם, תוכחותיו, זכרונותיו ותקוותיו.

יאמר הקורא הדולשוני – מה עניין התרגום? הרי כל מאן דהו בר-דושפה בסיסי יוכל לתרגום המשפטים הפשוטים ובאנגלית הברורה (בזאת אני מתייחס לרוב השיר¹). תרגום "אמריקה" ותרגום גינסברג בכלל הוא יותר מתרגום שירה, יותר מתרגום תקופה, יותר מתרגום היסטוריה – זהו תרגום היישות הכוללת שכמעט ואינה ניתנת להגייה, ובוודאי שכמעט ואינה ניתנת לתרגום, והיא היא שמבדילה את השיר – תרגום ה-beat.

בלתי מוכר, ה-beat (בדומה לתפישות מטאפיסיות אחרות) הוא בלתי-נתפש דרך המלה וכל ביטוי דרך הצירוף הפופי, הרבמשמעי – "beat" – גורע מן ה-beatness שלו, שבו; ה-beat הוא מהלך-העניינים הגינסברגי, הוא הכרות בלתיאמצעית עם הוויית הקצב שמייצגת אמא בלור², יותר מאשר עם פעלה [למרות שידע ביוגרפי מינימאלי מועיל להבנה שלמה יותר של הוויית הקצב, גינסברג אינו זקוק למחקרים עמוקים מדי מצד הקורא באשר לדמויות השיריות הנזכרות כמובאות-הווייה; "משפטים אלה [...] הם חסרי מובן. דרכם, ובאמצעותם הוא יטפס אל מעבר להם. (הוא חייב, כביכול, לזרוק את הסולם לאחר שטיפס עליו)."³]; הכרות בלתי-תלויה עם משפטי נערי הסקוטסבורו גם מבלי לקרוא זאת בכותרות העיתון (יתאר לעצמו הקורא את הקושי בהבנת הוויית הייאוש הכלל-ישראלית לאחר רצח רבין מתוך הצירוף "חבר, אתה חסר"⁴); את כל אלו – את ההתוודעויות הבלתי אמצעיות הללו – מאפשר גינסברג לקרוא דרך ניסוחי beat מפותלים ושיקועי ה-beat ביסודות השיר.

¹ אם כי תוך הסתייגות גדולה הרי ישנם חלקים במקור האנגלי שהם בלתי-ברורים בעליל: צירופים גרמניים, ניסוחים דיקדוקיים פרוניים ומשובשים תוך כוונות שיבוש ברורות; אלו דורשים מעט תיחכום תרגומי עלמנת לשמור על כיוונו המדויק של המשפט המקורי

² אחת הדמויות הנזכרות ב"אמריקה", ר' מפתח שמות בסוף רשימה זו

³ לדודיג וטגנשטיין, מאמר פילוסופי לוגי; הקיבוץ המאוחד, 1994; תרגום: עדי צמח; הכוונה לסעיף 6.54

⁴ למרות הקלישות השיריות של הדוגמה הזו, אני נותן אותה כמקבילה צורנית לשימושו של גינסברג בשמות-מייצגי-הווייה המוחשית כאובייקטים מושגיים דווקא

אני היא אמריקה – תומר ליכטש

*They sold us garbanzos a handful per ticket a ticket costs a nickel and the speeches were free*⁵ שר גינסברג, כאמן-קצב – המלים הצבעוניות נורות זו אחר זו – חומס, קומוניזם, מריחאונה, מין חפשי, סקוט נירינג מחד, ספרות בלתי פרסומית מאידך. יותר ממשורר, גינסברג הוא אמן צילומילולי; את הוויית ברקלי בתאריך ה-17 בינואר 1956, הצליח גינסברג להעביר באותה הדרך עליה הוכתר כמולך – דרך ה-beat.

*

שלושים שנים אחרי ימי ברקלי של גינסברג כותב ז'אן בודריאר את אמריקה⁶ שלו, ובחלקו השני של הספר מופיע סיכום ביניים קצר ועצוב:

"המקום הזה רקוב כולו מעושר, מכוח, מסנליות, מאדישות, מפוריטניות ומדיגיטציה מנטאלית, מעוני ומפורנות, מיוהרה טכנולוגית ומאלימות מיותרת, ובכל זאת אני לא יכול שלא לראות בו את זריחתו של העולם. אולי זה בגלל שהעולם כולו ממשיך לחלום עליו גם כאשר הוא שולט בו ומנצל אותו."⁷

בודריאר צופה על אמריקה של גינסברג דרך עיני ההיסטוריה ומטיח בקוראיו את המסקנה הבלתי נמנעת: גינסברג הוא אכן המפיץ של תמימות קטלנית⁸. ראייתו הכללית של בודריאר את אמריקה היא כההליך בלתינמנע של מדבור חברתי על כל גווניו (ארכיטקטורות, צרכנות, מנטאליות וכיו"ב), וכמעט מגיש הוא אל כותב רשימה זו את המטאפורה המדברית הבלתינמנעת על מגש כסף עלזמני, ולכותב רשימה זו נשאר לעצור למנוחה קצרה באחת מתחנות הביניים שהיא רק שלוחה מן השלוחות הגינסברגיות התקופתיות – ג'ק קרואק.

אם בודריאר הוא נביא-זעם מאוחר, קרואק הוא ללא ספק תת-אורקאל על-תקופתי, חד-תשובתי לגבי כל שאלה מדבורית באשר היא; מדובר כמובן ביצירת ה-beat הקלאסית – בדרכים⁹. סע עלפני המדבר הזה, מציע קרואק, גם אם בשפתו נשמעות המלים אחרות והמלה "מדבר" אינה מוזכרת במפורש, הרי זהו גרעין ראייתו את אמריקה על כבישיה כדרך כשמים נבטית ארוכה ומפותלת, רצופת אפשרויות חצייה – חצייתה אפשרית ועלאנושית – עלכן סע, יאמר קרואק לשואל הפתאומי, ושקח. ובעוד שלושים שנה בודריאר יכתוב ש"נהיגה היא צורה חזיונית של אמנזיה"¹⁰ באותו ניתוח מבריק של מידבור אמריקאי. כעת נותר לחזור את קודקוד המשולש הבינזמי שצויר כאן עד כה, ולשוב אל גינסברג – ה-Moses של כל המדבר הזה.

*

⁵ אלן גינסברג, America
⁶ ז'אן בודריאר, אמריקה, בבל 2000; תרגום: מור קדישזון
⁷ שם, עמ' 39
⁸ "תמימות קטלנית": במקור ניסוח מאת סיון בסקין, מתוך "מכל העשבים", דג-אנונימי? גליון 7, יולי 2001
⁹ Jack Kerouac, On The Road, 1955
¹⁰ ז'אן בודריאר, אמריקה, בבל 2000, עמ' 21

אני היא אמריקה – תומר ליכטש

עולה התהייה – האם מחאתו המניפסטית של גינסברג עודנה ניצבת כתוכחה כלשהי עבור המצב הפוליטי, הגלובאליטורי, היותר-ממעציב, הכמעט נטול כל תקווה-קלושה של פרוץ האלף השני? לשאלה זו תתכנה מספר תשובות אפשריות.

הראשונה תהא "לא". הרי גינסברג היטיב לתעד יותר מליצור יטענו הטוענים; כמובן – בין תיעוד לתיעוד הובלחה פה ושם יצירה, ובלתי ניתן להתעלם מ"קדיש" ודומיו (וכה רבים הם דומיו; על אף היריעה המצומצמת, נכונותו השירית של "קדיש" מתגלה יותר מפעם בשיריו הקצרים [אפילו הקצרים באופן קיצוני] של גינסברג). אולם, לטעני טענות אלו ישיבו תומכי המהפכה: אמנם מחאת גינסברג כוונה אל ציבור אמריקאי במהותו בתקופה בה מריחואנה הוותה מחאה בפני עצמה (לא סם למסיבות הנוער הארעיות כיום), אך האם בלתי ניתן להפיק לקחים מן ההיסטוריה? (הנה היא, תמימות קטלנית) – האין ההיסטוריה עומדת נכוחה מולינו בשעת צורך או מכה על חטאינו במלותיה בשעה שאנו חוטאים לה?

שניה, עומדת תשובה שונה במקצת: שיריו של גינסברג עוסקים בהיסטוריה פרטית מדיי, ויש להם מין ערך שירי, ויש להם מין ערך היסטורי – אך זה האחרון ממוקד מדיי ומחאתו "אינה רלבנטית" בתרגומה העברי, שכן מקומה בתרבות הזו, בזמנים הללו – אינו משנה דבר וחצי דבר. אך אני חולק; מדינה "משתדלת" כישוראל, הרואה בגלובליזציה אור וישועה, הרואה בהתפתחות אחדות-אמריקאית-קפיטליסטית-כובשת-באופן-כלל-עולמי צורך מסויים לחיי חברה נורמאליים – אשר רואה את מדד הנורמאליזציה דרך עיניים אמריקאיות, אשר רואה בהידמות לאותה מעצמה גדולה ציווי בלתי-מעורער כדי להשאיר בעניינים, שהיא הרי מודלחיקוי – מדינה שכזו לעולם תהא מפגרת בתרבותה ובחברתה בצעד-עוקב אחרי המודל אליו היא שואפת; מדינה שכזו – מדינת היהודים (ביטוי ארכאי כשלעצמו ובלתי-תואם את מודל החיקוי; הרי תחילה קונספטואלית שכזו למדינה מצמצמת את אפשרויותה, בניגוד ל"אחותה" הגדולה – ארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות) – י ש ר א ל – היא אמריקה קלוקלת; היא אמריקה פחותת "עוצמה ועוז" בניסוחו של דייוויד יום – היא הזכרון הקלוש מן "הדבר כשלעצמו". החלב והדבש הזבים – כל אלו הם אך רק זכרון חלוש ופחותת-עוצמה מן ה"דבר כשלעצמו" – הוא ארה"ב בכל הדרה; וכך יימשכו הדברים, כל עוד תראה ישראל את אמריקה כמודל לחיקוי – היא תתן לה הכל ואז תהא לא-כלום; אין זו קריאה למרד; זהו, כאמור, אך רק הסבר לרלבנטיות הבלתי מוטלת בספק כעת (כמדומני) לתרגום השיר.

שלישית ישנה הסכמה מלאה לרלבנטיות המחאה הגינסברגית בישראל 2002, ולאור שתי התשובות האחרונות נראה כי זו התשובה היחידה.

"פעם", טען לוק במאמרו על המדינה, "כל העולם היה אמריקה"; לוק לא כיוון, כמובן, למעצמת הברזל המדברית והמדבירה של בודריאר, אלא לג'ונגלים הבלתי-חודרים, האינטימיים והבלתי-משמעותיים בקיומם אליהם מתגעגע גינסברג, אל אותה יבשת "פרימיטיבית" דאז בגנאי האנגלי הראוי לה. נראה שגנאי זה חוזר בהדים קלים מן העבר ומתעצם שנה לשנה יותר ויותר; בודריאר מסכם: **"מה שהתאייד אינו רק האסתטיקה של הקישוט [...]** אלא של **הגופים ושל השפה¹¹**". אמריקה של בודריאר (היא בכל המובנים אמריקה שלנו כיום) היא מדבר קומפולסיבי; ניתן להסיק שזעקתו של גינסברג לא נשמעה, ושתיאורו של לוק עומד על סף רלבנטיות מחודשת.

*

¹¹ דאן בודריאר, אמריקה, בבל 2000, עמ' 158; ההדגשות במקור

אני היא אמריקה – תומר ליכטש

תרגום זה מוגש אל הקורא כיותר מתרגום beat; הוא מוגש אל הקורא משולחנו של המתרגם למען חידוש הזעקה הגינסברגית שהחרישה את אזני למקרא "אמריקה" ולמקרא הספר בו פורסם השיר – "Howl" (ובטוחני – לרצף העובדות: שם הספר, נושא השיר והיות הספר ספרו הראשון של גינסברג בשנת 1956¹² – אין מקריות סתמית); השיר מוגש אל הקורא הישראלי למען ישא את הזעקה אל החוץ, והבחירה בתוואי שטח שירי שכזה – הרשת המקוונת, הוא לדעתי אך רק גימור לעולם החדש (הו, יברך אלוהים את הקריאה הנאיבית!) אליו זועק גינסברג, ואליו – כולי תקווה – יזעק הקורא בתום זעקה זו.

*

מפתח שמות לפי סדר הופעתם:

בורוז (Burroughs, 1914-1997): ויליאם סיוארד בורוז. החל משנות החמישים של המאה העשרים התגורר בורוז בפריס ובטנג'יר.

תום מוני (Mooney): חבר המפלגה הסוציאליסטית האמריקאית. נאסר, הורשע ונידון לגזר דין מוות ב-1916, בגין הרג של עשרה אנשים בפיצוץ מטען חבלה בעצרת פוליטית. מוני זוהה כתומך ב"תעמולה-מעשית" ובשימוש באלימות להשגת מטרות פוליטיות-שמאלניות.

נערי סקוטסבורו (The Trials of the Scottsboro Boys, 1931-1937): תשעה נערים שחורים אשר עמדו למשפט בשנת 1931 באלאבאמה בגין אונס קבוצתי (שלא בוצע) בשתי נערות. מהלך המשפט הארוך הסתיים בזיכויים של הנאשמים.

ניקולה סאקו וברתולומאו ואנזטי (Sacco-Vanzetti Case, 1920-1927): זוג מהגרים מאיטליה בעלי דיעות אנרכיסטיות אשר הואשמו בשוד ורצח בתקופת ה-"Red Scare", המשפט המתקשר עסק בעיקר בדיעותיהם הפוליטיות וחמק מן הראיות המפוקפקות. נידונו למוות למרות הלחץ הבינלאומי הכבד שהופעל למען חנינתם.

סקוט נירינג (Nearing, 1883-1983): הודח ממשרת מרצה באוניברסיטת פנסילבניה ובאוניברסיטת טולדו, ארה"ב, בשל התבטאויותיו נגד התערבות ארה"ב במלחמת העולם הראשונה.

אמא בלור (Mother Bloor, 1862-1951): היא כינויה הפופלרי של אלה (ריב) בלור, מייסדת המפלגה הקומוניסטית האמריקאית ופמיניסטית.

¹² התרגום לעברית מתוך גרסה מאוחרת, מורחבת במעט, של "אמריקה", מתוך Collected Poems 1947-1980, הוצאת Harper Perennial

סיון בסקין

רק מי שאינו פוחד

רק מי שאינו פוחד לאחר את זמנו, יכול
להקדים את זמנו. רק מי שאינו פוחד
לאחר את זמנו, לומד לנתק את האזעקה
המבשרת על נסיון הפריצה של שערי ההוה
הצר, הרועד ועשוי הנירוסטה, כשרותים ברבבת
ישראל. (עד כאן תרומתי הצנועה
למנהג לספק תאורים מתאימים של זמן ומקום.
מיד אשוב לתאורי תכלית ולמשפטים
שמניים המרמזים על דרגות שונות של עבר). לכן
הניחו לי לאחר את זמני. הניחו לי ללכת ברגל
ולצלם מאחור את תאי המטען
המתרחקים שלכם. באותו ילד פרסי,
החוסך את מחיר הפרטים בריצה אחרי האוטובוס,
אני הולכת אחריכם וחוסכת את מחיר הקיום
בהוה לבדו (המכנה לא בכדי - בינוני)
הניחו לי לזרק פה ושם מלה ביידיש.
רוק מתקדם בלי חשבון. "אנני הול" הוא סרט חדש.
חריזה אסוננסית היא אמצעי
פורץ גבולות. תנו לי לחיות את ימי הרדיו
שלי. (אזכור שני סרטים כבר מסגיר הערצה ליוצר:
עוד אחד עם אותו אבחון). הניחו לי לאחר את זמני,
עד שבקשי תראו את גבי, אחרי שאעקף אתכם מלמטה
בהתעקשות פסאודו-פולנית מישנת
ללכת ברגל גם בהלויה של עצמי.

28 באוקטובר 2001.

סיון בסקין

מדריך למייסד עיר 2

אתה מתהלך בטילת מעל הים –
חיבת להיות טילת! מרצפת בגרניט ובזלת! –
מתהלך ובוהה בספוק דרך מסך התכלת
במעשה ידיך: העיר היפה בעולם.

אתה מסתובב בתחפשת, ללא הפמליה,
לא מזהה על ידי נתיניך, לא מצדע על ידי חיליך,
דוחה בעדינות את הצעתה של הפרחה
עם עיני הזית, שמושכת לך בשכמיה.

אתה צופה בעיר כמי שצופה בבתו הקטנה, השמחה,
משחקת עם חברותיה בגן השופע:
קודם כדור. אחר כך קלאס. מחנים. אחר כך גווע
הצחוק, ומגיע סג"ם מחיל הפרשים של הוד מלכותך,

תמיד וחסוב, ותוהב לה פתק ליד הקטנה.
הילדה קצת בוכה, קצת יוצרת בעיות של אבות ובנות. חוזרת
למוטב וחוטאת מחדש. כך אתה רואה את עירך מתבגרת,
תופרת לעצמה שמלה ארבה ראשונה:

כמו של הבנות הגדולות! – מבתי מרזח, בתי המורים,
מגידי עתידות, בתי בשת, סירות עם משי מברח ובתי חרשת
למטבעות מזיפים: פרופילך המטבע בנחשת
סוג ד' נראה עיף יותר מאשר במטבעות המקוריים.

ועל פי הפרופיל הזה אתה להבין יכול
שבעוד שנה או שנתיים העיר תשבור לך את הרגלים,
ותגיש את כל רגליה – רגלי השיש, העץ, החמר, המים –
על ראשך המרסק, ותמלא את פיך בחול.

חיפה, 24 בינואר 2002.

סיון בסקין

אחרי הספירה

הערב, ידידי, לא אצא לבלות במרחצאות קראקאלה:
הרוח המזרחית רתקה אותי למטה.
הרוח המזרחית מביאה ענני אבק והונים.
אלגם חליטת אקליפטוס ואלך לישון.

רוח הונית – קלטית – לובית – סקיתית – איברית.
טוגות מתנפפות וגביעים מתנפצים.
נצרות – מפל החורים: רוח פרצים מקפיאת ברקים.
הייתי שולח את כל הרוחות – לכל הרוחות.

לא, קץ כגון זה לא צנן את ההזיות הלומות השמש
בראשים עטורי עלי ההדס ועלי הדפנה
של אבותי באתונה, כשנכנעו לכח הזרוע,
כשכבשו את כובשיהם בשלמות השיש והפרגמנט.

מעתיקי הפסלים, האלים וההקסאמטרים
נענשים על חסר המקוריות על ידי
אלה שלא העתיקו דבר: רעננות רצחנית ואלמות.
הברברים הגסים הללו נוקמים את נקמת יון.

חדשנות מחריבת מקדשים. תעוזה אונסת מטרונות.
ראשונות ההורסת כמעט בחדות יצירה.
הברברים הגסים הללו יחלקו אתך, רומא,
זרע, יין ולחם, וסגידה לגבר צלוב!

הערב, ידידי, לא אצא לבלות במרחצאות קראקאלה:
איני אלא שבר של לוח שעוה מכסה יונית.
תש כחי ונגזל זמני. כל הרוחות מובילות לרומא
ימי ביניים. תקופת מעבר. אולי עשרים או שלשים שנה.

סיון בסקין

אלכסנדריה

1.

כל החכמים מתפתלים סביב עמודי השיש.
כל הסוחרים מכינים ספינותיהם לשיט.
כל הנערים לומדים אריסטו בכתה צפופה.
כל המשוררים מחקים את קלימאכוס.
כל החרמנים מלשטים את שורות המחץ.
כל הפילוסופים מציגים שאתונה התעיפה.

כל הנערות בשוק מבצעות את הרקוד ההודי.
כל הנגנים מכונים את הנבל המלודי.
כל הקוראות בשעוה כבר גלו לכל אחד את גורלו.
כל האלים מנסים להשכיב את אפרודיטה.
כל התידים מהמערב מכנים פובליוס או טיטוס.
כל הפילוסופים מסבירים שאתונה זה כבר לא.

כל הפילוסופים נפגשים בספריה, דעתם לעולם אינה מסתת.
הם חורשים על אפלטון, תלמידיהם מעדיפים את סאפו:
נערות שאוהבות נערות שאוהבות נערות זו פנטזיה שכיחה.
אלכסנדריה כשירה ומוכנה למשמרת המתחלפת.
אלכסנדריה כל כך יפה. כשאתונה מתעיפת,
אלכסנדריה תמשיך במלאכה.

כל ההדוניסטים הצטידו באכל טוב, ביין ובשמן זית,
במאהבות יפות ומשכילות. אף מלה פרוזאית
לא יוצאת לאור, בתאום משלם.
רק שירה וזוגות נכתבות על גבי לוחות הדוניג.
בידים מלשפות, בשפתים מרגלות הענג –
אלכסנדריה תציל את העולם.

סיון בסקין

2. (אפילוג)

רחובות תל אביב.
"למה את, בעצם, מתכוננת?
את אומרת שהחברה מתנוונת?"
"לא תמיד. והכניסה מסביב."

עוברת ומחכה
לשמע קול צעקה,
שמישהו כבר יצעק עלי:
"א מתנוונת!"

תחנת רכבת.
מוצאת מקום שדומה לקבר.
יאפי עיף חולף בקסאנטיה.
קשישה על ספסל עם גביע של לבן.
מניחה עצם שדומה לאבן
לזכר ספרית אלכסנדריה.

חיפה, 6 בינואר 2002.

מירי שחם

אשה מזרחית

בִּילְדוּתִי, חָנְכוּ אוֹתִי בִּיפְאִנִית –
כְּדֵי לְכַרְעַ, גַּם מַחְצֵלֶת קֵשׁ דְּקָה תִּסְכֵּן
– 1
תִּשְׁמְרֵי אֶת הַסֵּאקָה שְׁלֹו תָמִיד חֲמָה
עָדִיף בְּכוֹסוֹת קִטְנוֹת.
כֵּךְ יֵצְאֵתִי לַחֲיִים
דְּגִים שֶׁפִּרְפְּרוּ בְּכַף יָדִי
גוֹלְלֵתִי נִתְחִים נִתְחִים בְּתוֹךְ שְׁלוֹת אֲצוֹת
וִילוֹנִית וְכֶהָה
יָמִים שְׁלָמִים גְּרָגְרֵתִי חֲבָצְלוֹת לְבָנוֹת
הִתְהַלַּכְתִּי בֵּין הָאֲשָׁדִים הַקִּטְנִים
מֵתוֹן, מֵתוֹן
כֹּל יִפְאִנִית יוֹדַעַת שֶׁבִלְתִּי אֶפְשָׁרִי לְרוֹץ בְּקִימוֹנֹו.
בִּילְדוּתִי, חָנְכוּ אוֹתִי בִּיפְאִנִית –
אוֹתִי זֶה מִשְׁכַּנֵּעַ
כְּשֶׁהֱיִים אֲנִי מִתְפַּזֶּרֶת בְּרַעַשׁ גָּדוֹל אֶל תוֹךְ הַחַיִּים
כְּמוֹ קְמִיקָאזָה.

הטבעת בבטן המלה

על "הזר ואשת חול" לשרון אסי

עמר אורי

שרון אסי הבטיחה פעמיים – ופעמיים קיימה. ההבטחה הראשונה היתה אי-אז בדצמבר, בערב הקראות ארוך מדי, מדושן מדי ומשמים, ערב שניצל בזכות הקראה מחשמלת אחת, הקראה ששלחה אותי אל ספרה החדש – "הזר ואשת חול", ספר שנפתח בשורות:

המשורר הזקן זקן עולה על פמה
וגב הנמר נמתח בחשך.
אני, המאזין, לא יודע
אם אצוד או אטרף – עיני נעוצות בזקן
זקן שהזמן משרטט סביבו מעגל
שגם המוזה הצהבה לא חוצה בקרסל
ענוד פצמונים רק שולחת אצבע
להסיט וילון כבד המנח על מחצית
פניו. מאחור, המנות (נדמה לי) בוך
מתקרב ונושא על גבו חטים של זהב
להאכיל את המשורר הזקן זקן לחם
קר ונוצץ –

"זוך"

שורות מרהיבות, שורות שהן ההבטחה השנייה, הבטחה ששאר הספר בהחלט ממלא. יש בו לא-מעט שירים חלשים, אבל כמכלול הוא חוויית קריאה מענגת. רוצו לקרוא: שרון אסי היא הדבר החדש.

עד כאן השתפכות. מכאן – לענייננו. "הזר ואשת חול" מתחלק לשני שערים: 'טבעת' ו'הזר'. הקשר בין הטבעת – נושא של השער הראשון, לבין הזר – נושא של השער השני – הוא הדוק מאוד, ובעמודים הבאים אנסה להצביע עליו.

השיר "זוך", שנפתח ברצף בזבזני מאוד של "מהויות" מיודעות (המשורר הזקן, הנמר, המאזין, הזמן, המוזה הצהובה, המוות) פועל לסילוקן של אלה ולהחלפתן בחוויית מהות "עירומה", ראשונית ובלתי-מילולית. בבית האחרון לחיות אין שמות, והשיר מסתיים בשורות:

לרגע כחל ופועם הייתי תינוק כל עצמות
היער. ובכיתי ראשונה

¹ שרון אסי, הזר ואשת חול, סדרת ריתמוס לשירה, הקיבוץ המאוחד 2001

הטבעת בבטן המלה – עמר אורי

דומה שהמגמה הזו, של חתירה למגע עם "הדברים-עצמם" ללא מחלצות השפה והשם שהולכשו עליהם, נמשכת לאורך הספר כולו, והשורה האחרונה בו תהווה אילוסטרציה טובה לכך:

נושאת עמי כעת, בקפסח הנעת, מה שהיא חסר שם, וחסר בית מרצונו.
"נמיה"

*

כדי לבדוק איך הטבעת מתקשרת למגמה הזו אני מביא בשלמותו את השיר "טבעת", היחיד בחלקו הראשון של הספר שכולל את המילה הזו:

טבעת

שלישה צעדים לקחת מהלב הקרוע.
שלישה צעדים – ולעין מעגל ומבט:
הוא לא רוצה להיות אבי האיש
שהזניק אותי מראשו כמו סוס מלחמה.

ברעמה האדמונית של החיה הדוהקת סביבי שלשים
ושלש שנה אני תופשת – ועולה.

לב הסוס ולב הילדה אוהזים זה בזה – ומתלכדים.

מפני שלא זהה בי בת הכרזתי על עצמי ותום-הסערה
ונשבעתי אמונים לטבעת –
המופיעה לעתים בבטן המילה.

נתחיל מהסוף. רק הדקדקנים שבין הקוראים שמו לב שהמלה האחרונה בשיר היא "המילה" (circumcision) ולא "המלה" (word). זה לא מקרי. אני סבור ש – אם יש קריאה "נכונה" יותר לשיר – יש לקרוא את המלה האחרונה לא כפי שהיא כתובה: "מילה" כתיב, "מלה" קרי. הטבעת אינה מופיעה בבטן המילה (אני לא מסוגל למצוא למטאפורה הזו שום פשר) אלא בבטן המלה, ו"מילה" היא רק משמעות נוספת שמבצבצת, מניפולציה ערמומית של הקורא התמים. מי שמחפש הדגמה לטבעת המופיעה "בבטן המלה" מקבל אותה מייד. מתוך ה"מלה" צצה "מילה" – פעולה טבעתית בפני עצמה, שלא לשווא מיתרגמת "circumcision". המלה היא תווית מופשטת המכסה תחתיה את המילה הכואבת והמדממת. המילה עצמה היא טקס של קריאת שם, ויש בה גם אלמנט של סירוס. המילה היא חותם הנטבע בבשר. זוהי, אפוא, הטבעת: קריאת שם לדבר-האמיתי שישנו במרכז, שם המסתיר אותו והמסרס אותו. הטבעת היא הסתרת הפין המדמם מאחורי המלים "פין מדמם", הסתרת המלים הללו מאחורי המלה "מילה", ולבסוף – הסתרתה בתוך המלה המיתממת "מלה".

הטבעת בבטן המלה – עמר אורי

באור הזה אפשר, כעת, לקרוא את השיר כולו, שהוא תאור של יציאה מהמרכז אל הטבעת החיצונית. ההתרחקות מן "הלב הקרוע" שבמרכז מאפשרת, לכאורה, את המבט המפוכח עליו. ביציאתה אל הטבעת הדוברת "תופשת" (ולא "תופסת") את רעמת החיה, ובעקבות כך זוכה החיה לשם: סוס. גם הלב הקרוע זוכה בהמשך לשם – "הכרזתי על עצמי יתום-הסערה" – שם שהוא לא יותר מאשר הדבקת תווית קלישאית של "יתמות". המבט ה"מפוכח" (החיצוני, הטבעתי) על הכאב הוא אפוא רק מילוליזציה שלו, הכנסתו לתבניות המוכרות. לטבעת הזו, המופיעה בבטן המלה, נשבעת הדוברת אמונים, בצעד שהוא מעין בריחה מממשותם הכואבת, הפיזית, של הדברים.

הטבעת אינה מופיעה עוד בחלק-הספר הנושא את שמה, אבל המעגל מופיע בשירים רבים. בדרך כלל הוא לא מופיע בהקשר של המילולי-העוטף-את-הפיזי, אבל כמעט תמיד נמצאת במרכזו איזו מהות צופנת סוד. כך, למשל, בשיר הפתיחה "זוך", בו המעגל משורטט מסביב למשורר. החוויה הלא-מילולית שבה מסתיים השיר היא הצלחתו של המשורר (באופן פרדוקסלי דווקא באמצעות מילותיו) לגעת בדוברת הנמצאת מעברו השני של המעגל. כאן אפשר לנסח מחדש את המגמה הכללית של שירי הספר: לפרוץ את הטבעת ולגעת בדברים-עצמם.

*

הזר מופיע לראשונה בעמוד 56, ובעמוד אחריו אנו קוראים:

לְשִׁיר אוֹתוֹ, אֵת הַזֶּר,
פְּרוּשׁוֹ שֶׁלֹּא לְמִדְתִּי דָּבָר. פְּרוּשׁוֹ
תְּמוֹרִיּוֹת. פְּרוּשׁוֹ רַק לְשִׁיר:
שְׂבָעִים וְשִׁבְעֵי לְרוּץ מְסָבִיב לְחוֹמָה.

בשיר הזה, שהוא הודאה-בכישלון, מתחברים הזר והטבעת. נאמר כאן הברור מאליו: המילה "זר" אינה הזר עצמו, כמו שהמילים "יתום-הסערה" אינן תחושת הנטישה. הטבעת היתה לחומה, חומה שמאחוריה, כמו הלב הקרוע, נמצא גם הזר. את החומה הזו מעשה-השיר יכול רק להקיף, ואין באפשרותו לחדור מעבר לה. החומה הזו לא תיפול גם אם תוקף שבעים ושבע פעמים. את הנמיה, שתהיה נציגת-הזרות בשיר האחרון בספר, לא יוכל השיר להנכית. השיר הבא (עמ' 58) סוגר סופית את מעגל הכישלון:

הַמְּלִים מְכַרְעוֹת אוֹתִי אֶרְצָה.
עֲדַת צְבוּעִים נוֹכְרֶת
בְּבִטְנִי. עֵינֵי רוֹאוֹת, כְּעֵינֵי עֲנָרִים,
צָבַע אֶחָד. כְּחָל.

הסיטואציה כאן דווקא דומה מאוד לסיטואציה המיסטית ב"זוך". הכחול הוא אותו כחול, וגם שם הדוברת מגיעה אליו כתוצאה ממתקפת מילים. אבל ההערכה הנפשית את הסיטואציה שונה מאוד, באופן שמעמיד באור אירוני את החוויה של "זוך". כאן הכחול נתפס כסוג של עיוורון, ומתקפת החיות-המלים אלימה הרבה יותר מזו שב"זוך". נדמה שהכישלון להקיף את המילה ולחדור את הטבעת שבבטנה מביא למצב ההפוך: המילים מקיפות את הדוברת, נוברות בבטנה-היא, ואינן מאפשרות לה לראות דבר מעבר להן.

הכישלון נשלם. השאלה שצריכה להישאל עכשיו היא מדוע הספר לא מסתיים כאן. מה מאפשר לשרון אס להתגבר על המסקנה השירית הקודרת הזו? מה מאפשר את כתיבת תריסר השירים האחרונים בספר? זו שאלה שראוי לחשוב עליה, ובינתיים נשאיר אותה פתוחה.

רונן אלטמן

שירה לילית

1.

בעיר קטנה בטקסס משלשל איש החק מטבע של רבע דולר למכונת הקפה.
איש החק אינו איש חק, אלא
נער צעיר, חבוש כובע קסקט,
המשלשל מטבע למכונה של משקאות קלים
ומצפה לפחית קולה המחליקה אל האשנב.
הזמן נמתח כמו סרט של בועות חומות-לבנבנות
שתוססות על החרוץ הסובב את הלשונית
של פחית הקולה ומתגלגלות ממנה
אל לשונו.

איש החק שולף את אקדחו.
קול נפץ נשמע מן הפחית.
חוט המחשבה נקטע
ומדלג מתכונותיו הידועות של קפאין כסם מעורר לתכונותיהם
הידועות של סמים מעוררי הזיות שעל עקבותיהם
מתחקה איש החק בצפון טקסס באותן שעות שבהן
הוא אינו שותה קפה
ואינו מתעורר.

רונן אלטמן

2.

איש כותב שיר באמצע הלילה.
איש כותב שיר באמצע הלילה
אינה מלה בשפת הבנטו, שכן
לך תסביר את משמעותה של כתיבה
למי ששירתו משנה את עורה
לפי אורם של הכוכבים
המרצדים על מסך המחשב של האיש כותב שיר באמצע הלילה
כאשר הוא מנסה להעיר את השפה מרבעה, מטיח בה
קוים משננים, זויתיים,
שאף בעל חיים אינו מבין.

הערה: בשפה המדוברת על-ידי שבט הבנטו, מתייחסת לעתים מילה יחידה לסיטואציה קונקרטית ומלאה בפרטים, לכל פרט בסיטואציה בנפרד, וכן למכלול היחסים בין הפרטים. מושא ההתייחסות משתנה על-פי הזמן והמקום בהם נאמרת המילה.

רונן אלטמן

התמוססות

1.

בְּקֶרֶב אֲעֵלֶם.
בֵּין חֲבֵלֵי הַזִּיכָּה הַתּוֹחֲמִים
אֶת מְרַחֵב הַמַּחֲיָה שְׁלִי
אֶצְטַמֵּצֵם אֶל הַמַּמָּד
הַקָּטָן בִּיּוֹתֵר שֶׁל
הַהֲצֻרָּבוֹת וְאִזּוֹ
בְּצִלִּיל אֶחָד
פְּתֹאמִי

2.

בְּקֶרֶב, בְּקֶרֶב, אֲנִי מִבְּטִיחַ.
הִנֵּה, כְּבֹד עֲכָשׁוֹ אֲנִי
מִמוֹסֵס אֶת הַתְּצִלּוּמִים בַּחֲזָרָה אֶל נוֹזֵל הַפְּתוּחַ,
שׁוֹאֵב בְּשִׁקְיָה אֶת הַדִּיּוֹ לַצֶּפֶרֶן.

3.

מִמִּילָא אֵינְנִי כָּאֵן כְּבֹד זְמַן רַב.
נִתִּיב חַיִּי נִכְרָךְ סָבִיב עֲצֻמוֹ
כַּחוּט הַמִּתְלַפֵּף סָבִיב כְּפִתּוֹר הַמִּכְנָס,
הַרְבֵּה מֵעֶבֶר לְנַחוּץ.

רונן אלטמן

4.

קדם אאלם.
שפתי ישמשו לנשיקות בלבד.
קולי המקטע ידעך
ורעש סטטי ישתלט על מיתרי הקול.
ואז –
כששתיקה תפגש שתיקה מבפנים ומבחוץ,
לא אוכל עוד לסבל את התא המתהדק.
כצל הנפרד מן הגוף הנושא אותו
אתפוגג לאט באור השמש,
בלתי נשמע
בלתי שמיש
בלתי קים

בת אורן

בספוג רחצה עשוי מחטים
אני מקרצף מעורי את נקיוןך
חושף רבד פחם שחתם
כשרחצת אותי לראשונה

יאיר אלדן

*

קול ענות המריבה נושק יְהִיר לַחֲלִי, גֹמֵעַ
בְּרַעַשׁ אֶת צְדִי הַגָּרוֹן הַמְדֻלֵּק, מְפִיל בְּאֶחָת
אֶת גְּדֵרוֹת חֶפְצֵי הַבֵּית הַמְצוּפְּפִים, טוֹרֵף
אֶת טְרוֹנֵי־יָד הָאֵינְסוּפִיּוֹת.

(הָאֵוִיר הַכְּלוּא בֵּין אַרְבַּעַת רַגְלֵי הַשְּׁלֶחָן
חוֹרֶת אֶת שְׁרִיטוֹת הָעֵץ כְּתוּמוֹנָה בְּתוֹכָנוּ עַד שְׁאֵת אוֹמֶרֶת
"בְּלוֹנִי הִנֵּה שׁוֹב נִגְמְרוּ, לֹא נוֹכַל לְבַשֵּׁל", וְשׁוֹב אָנוּ
נוֹפְלִים בְּבוֹשָׁה בְּפִתִּיחַת הַדֶּלֶת, כּוֹרִים אֶזְזוֹ)

קול ענות המריבה צוֹבֵעַ עֲכָשׁוּ בְּמַרְץ,
מְכַנְסֵי הַקְּצָרִים הַמְשֻׁלְשָׁלִים נִכְתָּמִים
שׁוֹב וְשׁוֹב, הָלוֹךְ וּבּוֹא, חַיִּי נִחְדָּרִים
עַל יְדֵי הַהֶתְחַלָּה הָעֲנָקִית הַזֶּה, וּבְלִי מִשִּׁים
יּוֹרְדוֹת דְּמָעוֹת מְעִינִי כְּשֶׁאֲנִי מְבִיט בְּעֵץ הַתְּאֵנָה.

השיר הזוכה בתחרות "P האתון" ודג-אנונימי?